

УДК 373.3.011.31.036:745/749

Бучківська Г. В.

ВПЛИВ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА НА ЕТНОКУЛЬТУРНЕ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті зроблено спробу провести аналіз впливу засобів національної культури, зокрема народного декоративно-ужиткового мистецтва, на формування творчого вчителя, його естетичних смаків і духовно-моральних цінностей, етнокультурну самоідентифікацію і національну свідомість. Визначено педагогічні умови використання змісту, форм і методів навчання з метою етнокультурного становлення майбутніх учителів початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва в педагогічному вищому закладі освіти.

Педагогічна громадськість має усвідомити педагогічне значення вітчизняного декоративно-ужиткового мистецтва, яке, ґрунтуючись на підвалинах народного світогляду, відтворює емоційно-естетичний, художньо-творчий, моральний, інтелектуальний, трудовий досвід українців, їх культуру та духовність. Тому вивчення цього виду мистецтва у педагогічному вищому закладі освіти має стати міцним фундаментом збереження національного генотипу, культури та духовності, надійним засобом формування нового покоління сучасних учителів для Нової української школи.

***Ключові слова:** педагогічна освіта, педагогічні умови, національна культура, народне декоративно-ужиткове мистецтво, етнокультурне становлення, майбутні вчителі початкових класів.*

Педагогічна вища освіта в Україні нині переживає непростий період структурної модернізації змісту, який повинен стати адекватним новим потребам суспільства у підготовці та професійному становленні вчителя. Це передбачає необхідність реалізації сучасних підходів у навчанні та вихованні студентської молоді, спрямованих на розвиток творчої особистості, формування її духовності, етнокультурної ідентичності, національної самосвідомості.

Одним із важливих засобів реалізації цієї важливої проблеми є опертя на національні витоки, традиційну культуру та мистецтво українського народу. Різним аспектам етнокультурного становлення особистості присвятили праці видатні філософи (П. Копнін, С. Кримський, М. Попович, В. Табачковський, Д. Чижевський, В. Шинкарук, П. Юркевич та ін.), історики (О. Дзюба, М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Огієнко, Г. Павленко та ін.), письменники, етнографи і фольклористи (О. Воропай, Р. Герасимчук, В. Гнатюк, О. Дей, С. Килимник, М. Костомаров, Т. Рильський та ін.) й педагоги (І. Бех, А. Богуш, Г. Ващенко, І. Зязюн, В. Кузь, Ю. Кузьменкова, С. Русова, М. Стельмахович, Г. Філіпчук та ін.).

Ці дослідники глибоко і з різних методологічних позицій вивчали проблему етнокультурного становлення особистості, що входили до кола їх наукових компетенцій. Однак, незважаючи на підвищений інтерес учених до

окресленого питання, донині не здійснено цілісного наукового аналізу процесу формування етнокультурного становлення особистості засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Мета статті полягає у розкритті механізмів впливу змісту, форм і методів навчання народного декоративно-ужиткового мистецтва на етнокультурне становлення особистості майбутнього вчителя початкових класів в умовах педагогічного вищого закладу освіти.

Головним завданням реформування педагогічних вищих закладів освіти стає оновлення змісту відповідно до сучасного рівня розвитку вітчизняної і світової науки та культури. У розвинених країнах зміст освіти відображає систему загальноосвітніх і професійних знань, розкриває компоненти духовності, механізми, шляхи і форми її виховання на міцному етнокультурному ґрунті.

Останніми роками виникла гостра потреба в актуалізації проблеми етнокультурного становлення майбутнього вчителя на засадах національного виховання. Для того, щоб особистість формувалася як невід'ємна складова рідного народу, необхідно створювати організаційні, психолого-педагогічні умови, які ґрунтуються на міцних підвалинах – законах розвитку нації. Необхідно глибоко усвідомлювати, що національні ідеї та ідеали, культура і традиції народу мають бути покладені в основу підготовки сучасних педагогів для Нової української школи. Важлива роль у цьому належить народному декоративно-ужитковому мистецтву.

На ролі народного мистецтва як важливого чинника розвитку національної культури та детермінанти етнокультурного становлення особистості наголошував В. Січинський: “Мистецтво всіх народів і всіх часів – це один неподільний ланцюг людської культури ... Мистецтво кожної країни, в яких умовах воно б не розвивалося, є лише продовженням попередніх досягнень, один короткий етап для наступної доби ... Раз створене мистецтво залишає глибокий слід в наступних віках. Можуть цілковито загинути пам'ятки мистецтва, може щезнути народ, що створив його, але вплив мистецтва, тої культури (і матеріальної, і духовної) людство відчуватиме на собі довгі тисячоліття” [3, с. 4]. На думку В. Січинського, щоб забезпечити “культурний розвій” нація має плекати своїх народних митців, адже “коли немає ... майстрів, земля не дасть нового плоду; більше того – мистецтво тої країни не спричиниться до подальшого поступу, а сам народ втратить своє мистецтво ...” [3, с. 4].

Етнокультурне становлення майбутніх учителів початкових класів успішно відбуватиметься не лише завдяки засвоєнню певної системи знань про Україну, її історичну та культурну спадщину, а й шляхом “занурення”, ґрунтового засвоєння традицій і канонів, практики народного мистецтва. При цьому у них розвиватиметься не лише інтелектуальна, а й емоційна, духовно-моральна, художньо-естетична і творча сфери особистості. Оскільки, на думку В. Ерна, “твориться культура лише творчістю” [4, с. 103], то занепад народного мистецтва, його відрив від етнокультурних підвалин спричинюють нівелювання національної самобутності українців й утрату

їхньої етнокультурної ідентичності.

З другого боку, досліджуючи психологічні механізми вливу мистецтва на етнокультурне становлення особистості, психологи зазначають, що у процесі взаємодії людини з художніми творами відбувається її емоційна децентрація. Тому прилучаючись до народного мистецтва, людина мимовільно приймає систему норм і цінностей його культури, засвоює його архетипи, канони, традиції, які, за К. Г. Юнгом, “усе життя діють у нас, примушуючи відчувати “дещо невиразне”, хвилюватися від музики, пісні, образу, не розуміючи причини цих хвилювань” [5, с. 192].

Отже, провідна роль у процесі етнокультурного становлення особистості належить народному декоративно-ужитковому мистецтву, яке “є одним з найвеличніших багатств, що створило людство, і яке неможливо замінити нічим іншим, зокрема, в освіті людини, в її гуманізації” [2, с. 40]. Твори народного декоративно-ужиткового мистецтва супроводжують людину впродовж усього життя і для кожного різною мірою стають духовним середовищем, в якому формуються світогляд, художньо-естетичні ідеали, духовно-моральні цінності, трудові якості, відбувається етнокультурне становлення особистості.

Науково-теоретичні пошуки і практичний досвід роботи викладачів кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та трудового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії дають підстави стверджувати, що ефективними засобом гуманітаризації змісту вищої педагогічної освіти, формування національної самосвідомості та етнокультурного становлення студентів є творча художньо-трудова діяльність у царині народного декоративно-ужиткового мистецтва. Оновлення змісту, вдосконалення традиційних та використання інноваційних форм і методів художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів, передовсім через залучення їх до самовираження у художньо-декоративній творчості, надає можливість розкрити творчий потенціал і збагатити етнокультурний досвід майбутніх педагогів.

Багаторічна практика свідчить, що при створенні та реалізації нового змісту і відповідних педагогічних умов, народне декоративно-ужиткове мистецтво стає, з одного боку, дієвим засобом підготовки майбутніх учителів до організації творчої художньо-трудової діяльності в початковій школі, а з іншого, – дієвим шляхом їхнього етнокультурного становлення. У процесі навчання студенти опановують історичні витоки, вивчають роль народної творчості, художніх ремесел і промислів в духовно-матеріальному житті народу, їм прищеплюється любов до різних видів традиційного декоративно-ужиткового мистецтва, у них формуються художньо-естетичні оцінки та міркування, розвиваються творчі здібності, естетичне сприйняття навколишнього світу, вони набувають умінь і навичок виготовлення та декорування традиційних виробів з різних матеріалів. Використання багатой історико-культурної спадщини декоративно-ужиткового мистецтва дає можливість студентові освоїти життєвий досвід народу, а культурні цінності,

створені нашими предками і засвоєні індивідом, розвивають його морально, збагачують духовно, виховують естетично.

Дослідження виявили, що зацікавлення і захоплення народним декоративно-ужитковим мистецтвом є важливою передумовою для вияву і розвитку творчих здібностей студентів. Основними ж складниками цього процесу виступають пізнання і творчість. Зацікавлення творами мистецтва сприяє виникненню потреби дізнатися, як це все робиться, як можна власноруч у творі передати побачене, відчуте і пережите душею. У студентів проявляється активність як у вираженні власних естетичних переживань і результатів роздумів, так і безпосередньо в реалізації творчого потенціалу у вигляді самостійно спроектованого і виготовленого декоративно-ужиткового виробу.

Навчаючи студентів, викладачі кафедри домагаються того, щоб пізнавальний та емоційний компоненти сприйняття народного декоративно-ужиткового мистецтва швидко знаходили відображення у творчій діяльності студентів, а виконання ними практичних завдань викликало потребу звертання до нових, глибинних пластів цього виду народної творчості. З допомогою комплексу методик (анкетного опитування, тестування, узагальнення незалежних характеристик, бесід, аналізу педагогічних ситуацій, вивчення продуктів творчої діяльності тощо) ми намагалися вивчити рівень естетичних смаків і ціннісних орієнтацій студентів і підібрати конкретні види творчої художньо-трудової діяльності, методи та форми навчально-виховної роботи.

Так, наприклад, методи навчання видам декоративно-ужиткового мистецтва будувалися на основі характерних для Подільського регіону художньо-комунікативних формах і способах передачі творчого досвіду, що давало змогу застосувати прийоми диференційованого врахування індивідуальних особливостей і здібностей студентів. Засвоєння студентами програмного теоретичного матеріалу відбувалося шляхом вивчення найбільш загальних категорій, принципів, закономірностей і традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва та переходу до пізнання часткових форм і способів передачі краси навколишнього світу, рідної природи у новоствореному декоративно-ужитковому виробі. Водночас художньо-трудова діяльність проходила різні стадії: від формування простих навичок і прийомів роботи з різними природними та конструктивними матеріалами, інтерпретації традиційних мотивів і сюжетів до більш складних методів перевтілення форм, змісту й образів народного мистецтва, що сприяло етнокультурному становленню студентів.

Ураховуючи специфіку підготовки майбутніх учителів початкових класів нами виділено такі основні групи методів навчання різним видам народного декоративно-ужиткового мистецтва: 1) дидактико-організаційні (інформаційно-трансляційний, семантичний та ін.), які спрямовані на організацію переважно репродуктивної та частково-пошукової діяльності, набуття студентами теоретичних знань і практичних навичок застосування художніх технік і технологій обробки матеріалів; 2) художньо-творчі (творчо-

евристичний, ескізно-пошуковий, художньо-конструкторський, проектний та ін.), які зорієнтовані на творчу предметно-перетворювальну діяльність, пов'язану із самостійним проектуванням і виготовленням декоративно-ужиткових виробів за власним задумом.

Зважаючи на синкретичний характер народного декоративно-ужиткового мистецтва, процес теоретичного навчання розпочинався з розкриття головних категорій на кшталт: уявлення народу про світобудову; перенесення, наділення предметів, явищ природи та абстрактних понять людськими рисами; семантика мотивів української орнаментики; подібність конструктивних форм й орнаментальних мотивів у декоративно-ужиткових виробках різних етнографічних регіонів України; композиційна, колористична складність декоративних узорів й орнаментів; сутність категорії “народний художній смак”, спонтанність умінь ремісників органічно поєднувати декор із формою залежно від призначення виробу тощо. Наш досвід свідчить, що практичні заняття з вивчення різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва (вишивка, ткацтво, в'язання, вибійка, писанкарство, розпис, витинанки, народна лялька та ін.) стають більш ефективними, якщо дають простір для образного осмислення і творчого перетворення навколишньої дійсності, коли в орнаментах розкривається зміст релігійно-міфологічного, філософсько-поетичного характеру народу й при цьому гармонійно поєднуються способи естетичного перетворення оточуючого світу та засоби національної образної виразності.

Семантичний підхід до народного декоративно-ужиткового мистецтва дає змогу студентам глибше розкривати зміст, закладений у конкретну форму чи орнамент, в яких за зовнішньою красою зображення мотиву, символу чи знаку “заховані” прадавні вірування, естетичні смаки й уподобання українського народу. Декодування знаково-символічної системи, знання композиційно-структурної мови й оперування нею, створення на основі традиційних елементів і мотивів оригінальних орнаментальних композицій сприяє формуванню у студентів декоративно-образного мислення.

Відповідність дидактико-організаційних і художньо-творчих методів навчання студентів декоративно-ужиткового мистецтва із застосуванням народних художньо-комунікативних засобів і механізмів передачі досвіду була доведена багаторічною практикою. При цьому викладачами кафедри постійно враховувалися етнопсихологічні особливості, індивідуальні риси, художні здібності, творчий потенціал і попередній практичний досвід студентів.

Педагогічне дослідження засвідчує взаємозв'язок світоглядного, когнітивного компоненту навчання різним видам декоративно-ужиткового мистецтва з елементами практичного застосування знань у художньо-трудої діяльності, тобто простежується пряма залежність формування практичних, виконавських навичок від рівня сформованості естетичного світогляду, творчих здібностей, етнокультурної самоідентичності студентів.

Успішність підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі

народного декоративно-ужиткового мистецтва також зумовлена системою розроблених форм проведення занять, особливостями їх організації та змістового наповнення. Так, наприклад, під час лекційних занять проводилося фрагментарне прослуховування народної музики, поезії; студенти ознайомлювалися з народними звичаями, обрядами, святами, архітектурою і побутом українців; широко використовувався ілюстративний матеріал, передовсім зразки творів народних майстрів, проводився їх художньо-змістовий аналіз: виявлялися зв'язки творів декоративно-ужиткового мистецтва з природою, традиціями та історією народу, досліджувалися спільні й відмінні риси у художньо-образній системі виробів різних традиційних центрів художніх промислів і ремесел тощо. Такий підхід сприяв успішному набуттю студентами досвіду естетичної оцінки творів народного мистецтва, розширенню уявлень про різні види народної творчості, цілісність і своєрідність, ансамблевість творів народних умільців. У процесі занять використовувалися такі організаційні форми, як подорожі та екскурсії рідним краєм, науково-дослідницька діяльність в етнографічних експедиціях, робота у фондах історико-краєзнавчих музеїв, зустрічі з відомими народними майстрами, виставки студентських творчих робіт та ін.

Результати дослідження свідчать, що за час навчання у студентів значно підвищився рівень загальних художньо-естетичних уявлень, пов'язаних із завданнями та результатами творчої художньо-трудової діяльності у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. У студентів значно розширився спектр образних уявлень і вражень про твори народного мистецтва, вони набули художніх умінь і навичок композиційних побудов, формотворення, розробки орнаментів. У процесі творчої художньо-трудової діяльності, "спілкування" з рідною природою, бесід із відомими народними майстрами, твори яких у концентрованому вигляді містять національний духовний досвід й ідеали українського народу, у майбутніх учителів початкових класів значно розвинулись художньо-естетичний смак, етнокультурна самоідентичність, національна самосвідомість.

Висновок. Орієнтація студентської молоді на національну культуру, зокрема народне декоративно-ужиткове мистецтво, нині стає важливою "умовою збереження й розвитку української державності, формування особистості з позитивною етнічною самоідентифікацією в дусі патріотизму, національної гордості й гідності" [1, с. 21].

У зв'язку з цим педагогічна громадськість має усвідомити аксіологічне та педагогічне значення вітчизняного декоративно-ужиткового мистецтва, яке, ґрунтуючись на підвалинах народного світогляду, відтворює емоційно-естетичний, художньо-творчий, моральний, інтелектуальний, трудовий досвід українців, їх культуру та духовність. Тому вивчення цього виду мистецтва у педагогічному вищому закладі освіти має стати міцним фундаментом збереження національного генотипу, культури та духовності, надійним засобом формування нового покоління сучасних учителів для Нової української школи.

Використана література:

1. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – Київ: МАУП, 2000. – 312 с.
2. Неменский Б. М. Мудрость красоты: О проблеме эстетического воспитания / Б. М. Неменский. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Просвещение, 1987. – 254 с.
3. Січинський В. Чужинці про Україну [Електронний ресурс] / В. Січинський. – Прага: Культурно-наукове видавництво УНО, 1942. – 255 с. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Sichynskiy_Volodymyr/Chuzhyntsi_pro_Ukrainu_vyd_1991/
4. Эрн В. Ф. Борьба за Логос. Опыты философские и критические / В. Ф. Эрн. – Мн.: Харвест; Москва: АСТ, 2000. – 103 с.
5. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме / К. Г. Юнг. – Львів: Астролябія, 2013. – 585 с.

References:

1. Ziaziun I. A. Pedagogika dobra: idealy i realii: nauk.-metod. posib. / I. A. Ziaziun – Kyiv: MAUP, 2000. – 312 s.
2. Nemenskiy B. M. Mudrost krasoty: O probleme estetycheskoho vospytanyia / B. M. Nemenskiy. – 2-e yzd., pererab. y dop. – Moskva: Prosveshchenye, 1987. – 254 s.
3. Sichynskiy V. Chuzhyntsi pro Ukrainu [Elektronnyi resurs] / V. Sichynskiy. – Praha: Kulturno-naukove vydavnytstvo UNO, 1942. – 255 s. – Rezhym dostupu: http://chtyvo.org.ua/authors/Sichynskiy_Volodymyr/Chuzhyntsi_pro_Ukrainu_vyd_1991/
4. Ern V. F. Borba za Logos. Opyty filosofskiye i kriticheskiye / V. F. Ern. – Mn.: Kharvest; M.: AST, 2000. – 103 s.
5. Yunh K. H. Arkhetypy i kolektivne nesvidome / K. H. Yunh. – Lviv: Astroliabiiia, 2013. – 585 s.

Бучковская Г. В. Влияние народного декоративно-прикладного искусства на этнокультурное становление и развитие будущего учителя начальных классов.

В статье сделана попытка провести анализ влияния средств национальной культуры, в частности народного декоративно-прикладного искусства, на формирование творческого учителя, его художественно-эстетического вкуса и духовно-нравственных ценностей, этнокультурную самоидентификацию и национальное сознание. Определены педагогические условия использования содержания, форм и методов обучения с целью этнокультурного становления будущих учителей начальных классов средствами народного декоративно-прикладного искусства в педагогическом высшем учебном заведении.

Педагогическая общественность должна осознать педагогическое значение отечественного декоративно-прикладного искусства, которое, основываясь на фундаментах народного мировоззрения, воссоздает эмоционально-эстетический, художественно-творческий, моральный, интеллектуальный, трудовой опыт украинцев, их культуру и духовность. Поэтому изучение этого вида искусства в педагогическом высшем заведении образования должно стать крепким фундаментом сохранения национального генотипа, культуры и духовности, надежным средством формирования нового поколения современных учителей для Новой украинской школы.

Ключевые слова: педагогическое образование, педагогические условия, национальная культура, народное декоративно-прикладное искусство, этнокультурное становление, будущие учителя начальных классов.

BUCHKIVSKA G. V. Influence of Folk Decorative-Applied Art on the Ethno-Cultural Formation and Development of the Future Primary School Teacher.

In the article there was an attempt to analyze the influence of means of national culture, in particular folk decorative-applied art, on the formation of the creative teacher, his or her aesthetic tastes and spiritual-moral values, ethno-cultural self-identification and national consciousness. The pedagogical conditions of the use of the content, forms and methods of training for the purpose of ethno-cultural formation of the future primary school teachers by means of folk decorative-applied art in the pedagogical higher educational establishment have been determined.

Pedagogical public must realize the pedagogical value of home декоративно-ужиткового art, which, based on foundations of folk world view, recreates emotionally-aesthetic, artistically-creative, moral, intellectual, labour experience of Ukrainians, their culture and spirituality. Therefore the study of this type of art in pedagogical higher establishment of education must become strong foundation of maintenance of national genotype, culture and spirituality, by the reliable mean of forming of new generation of modern teachers for New Ukrainian school.

Keywords: *pedagogical education, pedagogical conditions, national culture, folk decorative-applied art, ethno-cultural formation, future teachers of primary school.*

УДК 37.013:656.7

Воєвода К. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З АВІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ РЕГІОНАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЦЕНТРАХ ICAO

У статті досліджено структуру курсів регіональних навчальних центрів ICAO з авіаційної безпеки. Проаналізовано, що успіх професійної підготовки фахівців з авіаційної безпеки залежить від вдалого поєднання форм і методів навчання, які у своїй діяльності використовують навчальні центри ICAO. Охарактеризовано основні форми навчання: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи. Запропоновані варіації понять “форма організації навчання” та “навчальні заняття”. ICAO у своїй навчальній діяльності керується принципом поєднання традиційних і не традиційних форм навчання, а також впровадження у процес професійної підготовки фахівців з авіаційної безпеки інноваційних методик навчання, прикладом є низка практикумів з авіаційної безпеки Workshop. Регіональні навчальні центри ICAO також приділяють значну увагу підбору кандидатур на посади викладачів курсів, адже саме від компетентності, професіоналізму та особистого професійного досвіду залежить успішність та якість процесу професійної підготовки слухачів. Також у статті відзначено важливість самостійної підготовки слухачів, як спосіб саморозвитку та самовдосконалення.

Ключові слова: *авіаційна безпека, фахівець, професійна підготовка, лекція, практичне заняття, слухач, регіональні навчальні центри ICAO.*

Ефективність засвоєння слухачами професійних знань, вмінь та навичок залежить не лише від вдало підбраного навчального матеріалу та професійно-освітнього персоналу (викладачів), а й від правильного сумісництва форм навчального процесу з методами і прийомами навчання. регіональні навчальні центри ICAO з авіаційної безпеки вирізняються з поміж інших навчальних центрів та організацій своєю ефективністю професійного навчання з урахуванням індивідуальних особливостей слухачів, що спрямоване на формування компетентних конкурентоспроможних фахівців за відносно короткий термін часу.

Мета статті – дослідити та проаналізувати які форми навчання в процесі професійної підготовки використовуються в європейських регіональних навчальних центрах ICAO з авіаційної безпеки.